

יב

שירה וקריאה בתורה בסוכות – בחול המועד ובהקהל

- א. בשביעית, במוצאי שביעית ובחג
 - ב. סדר קריאת הפרשיות בהקהל
 - ג. השיר של הלויים במקדש בסוכות
 - ד. קריאת התורה בימים האחרונים של שלושת הרגלים
1. יום טוב אחרון של פסח ושל שבועות
 2. שמיני עצרת
- סיכום

א. בשביעית, במוצאי שביעית ובחג

במשנה (אבות ה, ט), נאמר:

בארבעה פרקים הדבר מתרבה: ברביעית, ובשביעית, ובמוצאי שביעית, ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה. ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית. בשביעית מפני מעשר עני שבששית. ובמוצאי שביעית מפני פירות שביעית. ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים.

הרביעית והשביעית – אלו השנים הבאות לאחר שנות מעשר עני בשלישית ובששית. הדבר מתרבה במוצאי שביעית מפני שבשביעית היה צריך להפקיר את הפירות. במוצאי החג זהו חג הסוכות, חג האסיף, והיה צריך להשאיר לעניים לקט שכחה ופאה. המכנה המשותף בין ארבעת הפרקים הללו הוא שהדבר מגיע כעונש על גזל חלקם של העניים. כך נאמר במדרש (במדבר רבה [וילנא] ה, ב):

”אל תגזול דל כי דל הוא” (משלי כב, כב). אמרו רבותינו במה הכתוב מדבר? אם הוא דל מהו גזול לו? אלא לא דיבר אלא במתנות עניים שהוא חייב ליתן להם מן התורה, לקט שכחה ופאה ומעשר עני, והזהיר הקב”ה שלא יגזול אדם מהם מתנות הראויות ליתן להם. ”כי דל הוא” – די לו עניותו. לא דיו לעשיר שהוא עומד בריוח ועני בצער, אלא אף גזול ממנו מה שנתן לו הקב”ה?

ובכל זאת יש הבדל בין הזמנים. ריבוי הדבר ברביעית, בשביעית ובמוצאי שביעית – בא כעונש על כך שבשנה הקודמת לא נהגו נכון עם העניים ולא נתנו להם את מתנותיהם. ברביעית בשביעית ובמוצאי החג על גזל העניים, ובמוצאי שביעית על

גזל כל אדם שהרי הפירות הם הפקר. מוצאי חג הסוכות, חג האסיף, שבכל שנה – זהו הזמן בו יש להשאיר לעניים לקט שכחה ופאה, פרט ועוללות. על מנת להזהיר ולהזכיר על נתינת אותן מתנות עניים בחג הסוכות, נראה שבחג הסוכות היו קוראים פסוקים העוסקים בציוויים אלה.

ב. סדר קריאת הפרשיות בהקהל

במוצאי שמיטה היו כל הקהל – אנשים נשים וטף עולים למקדש, והמלך היה קורא בתורה לפניהם. המלך היה קורא פרשיות מספר דברים. תנאים חלקו בשאלה באלו פרשיות הוא פתח, ובאלו פרשיות הוא סיים. והסכימו על קבוצת פרשיות שלדעת כולם נקראו על ידי המלך. במשנה (סוטה ז, ח) נאמר:

וקורא מתחילת "אלה הדברים" (א, א) עד "שמע" (ו, ד-ט), ו"שמע", "והיה אם שמע" (יא, יג-כא), "עשר תעשר" (יד, כב-כט), ו"כי תכלה לעשר" (כו, יב-טו), ופרשת המלך (יז, יד-כ) וברכות וקללות עד שגומר כל הפרשה (כח, א-סח).

בתוספתא (סוטה [ליברמן] ז, יז) נאמר:

וקורא מתחילת "אלה הדברים" (א, א) עד "שמע" (ו, ט), "והיה אם שמע" (יא, יג-כא), "עשר תעשר" (יד, כב-כט), ו"כי תכלה לעשר" (כו, יב-טו). ר' יהודה אומר: לא היה צריך להתחיל מראש הספר. אלא "שמע" (ו, ד-ט), "והיה אם שמע תשמעו" (יא, יג-כא), "עשר תעשר" (יד, כב-כט), ו"כי תכלה לעשר" (כו, יב-טו), ופרשת המלך עד שגומר את כולה (יז, יד-כ), ופרשות הנדרשות בה, וגומר עד סוף.

בהמשך התוספתא יש דוגמא לדרשה שהמלך דרש על הפסוק: "כי ה' אלוהיכם ההלך עמכם" (דברים כ, ד).

נסכם את הדעות השונות באשר להתחלה ולסיום:

ההתחלה: לפי חכמים הקריאה היא מתחילת ספר דברים, ולפי ר' יהודה הקריאה התחילה בפרשת "שמע".¹

הסיום: לפי חכמים שבמשנה הקריאה הסתיימה בסוף הברכות והקללות. לפי חכמים שבתוספתא הקריאה הסתיימה בפרשת "וכי תכלה לעשר". לפי ר' יהודה שבתוספתא הקריאה הסתיימה בסוף חומש דברים.

1. ראה במאמרי: "מעמד הקהל וקריאת התורה בבית כנסת", מועדי יהודה וישראל, עמ' 170-195, שם הוסבר שחכמים רואים את מטרתו העיקרית של המעמד כשחזור מעמד הר סיני, ואילו ר' יהודה רואה את המטרה בלימוד תורה בהמון, ולכן אין המלך קורא פרשות שעניינן מוסר ותוכחה.

על פי חכמים שבמשנה, וע"פ ר' יהודה, יש לדלג מפסוקי "עשר תעשר" לפסוקי "כי תכלה לעשר", ולחזור חזרה ולקרוא את הפסוקים של פרשת המלך. ראשונים חלקו בשאלה האם המלך היה קורא רק את הפרשיות הללו או שהיה קורא את הכול ברציפות, והתנאים במשנה ובתוספתא רק ציינו את הפרשיות המיוחדות שבתוך סדר הקריאה הזה.

רש"י (סוטה מא ע"א) הסביר את סדר הקריאה:

"ושמע" "והיה אם שמוע" – ע"י דילוג. ומשם מדלג "לעשר תעשר", ומשם מדלג וקורא "כי תכלה לעשר", וברכות וקללות. ומשם חוזר למפרע וקורא "אשימה עלי מלך".²
...ואע"פ שפרשת המלך מפסקת בין "עשר" ל"כי תכלה" קורא את אלה יחד, שלא להפסיק במעשרות, ואח"כ קורא פרשת המלך.

המגמה היא לקרוא ברצף את פסוקי המעשר – ההפרשה, הביעור והוידוי. לעומתו, הרמב"ם (הל' חגיגה ג, ג) כתב:

מהיכן הוא קורא? מתחילת חומש אלה הדברים עד סוף פרשת שמע, ומדלג ל"והיה אם שמוע" וגו', ומדלג ל"עשר תעשר", וקורא מ"עשר תעשר" על הסדר עד סוף ברכות וקללות עד "מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב" ופוסק.³

על פי הרמב"ם עד פסוקי "עשר תעשר" המלך היה מדלג על פי הפרשיות הרשומות במשנה, ומכאן ואילך היה קורא ברצף עד סוף התוכחה, כאשר בכלל קריאה רצופה זו נמצאות גם פרשיות "כי תכלה לעשר", ו"פרשת המלך". לדבריו, מפסוקי "עשר תעשר" לא היה מדלג על כלום, ולא חוזר וקורא. יתכן והרמב"ם התבסס על נוסח המשנה שבירושלמי (סוטה ז, ח):

וקורא מתחילה "אלה הדברים" ועד "שמע". ו"שמע", "והיה אם שמוע", "עשר תעשר", ו"כי תכלה לעשר", ברכות וקללות עד שהוא גומר את כולם.⁴

2. במשנה נאמר שקורא פרשת המלך וברכות וקללות, ואילו רש"י כתב שהיה קורא קודם ברכות וקללות ואחר כך פרשת המלך. כך הגרסה גם בילקוט שמעוני (פרשת וילך רמז תתקמ) וכן המאירי ותוס' איורא לסוטה שם.

3. כך כתב הרמב"ם בפירוש המשנה בסוטה שם, וכן החינוך מצווה תריב. יתכן ולפיו לא גרסו כאן פרשת המלך, מאחר והקריאה כולה נקראת בלשון המשנה פרשת המלך.

4. כך הגרסה במספר כתבי יד של המשנה. ראה: ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, סוטה עמ' 684.

בנוסח זה לא נזכרת פרשת המלך, וממילא אין צורך לדלג. אמנם פשטות לשון המשנה גם על פי נוסח זה הוא שהמלך קרא את הפרשות המצוינות בלבד, אך כאמור, הרמב"ם פירש שהמלך קרא ברצף מפסוקי "עשר תעשר" עד סוף התוכחה. הרב אליעזר ממיץ (ספר יראים סימן רסו [דפוס ישן - רפט]) כתב אחרת:

המלך קורא מתחילת "אלה הדברים" עד "שמע", "והיה אם שמוע", ומ"עשר תעשר" עד "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך", פרשת המלך עד שהוא גומר כל הפרשה.

לפי היראים הקריאה הרצופה היא מ"עשר תעשר" (יד, כב) עד "כי תכלה לעשר" (כו, טו). יתכן להבין מלשונו שהמלך חזר וקרא את פרשת המלך שנית לאחר שסיים את פרשיית "כי תכלה", אך יתכן גם שכוונתו היא לפסוקי ההקהל (לא, יא-יד), שאף הם נקראים פרשת המלך, ואם כך הרי שאין בקריאת המלך חזרה. מכל מקום, אפשר לראות שלכל הדעות יש לקרוא את פרשיות המעשרות. מדוע חשוב היה לקרוא את פסוקי המעשרות? בירושלמי (סוטה ז, ח) נאמר:

אמר רבי אבהו: ולמה קורין "עשר תעשר" "כי תכלה לעשר"? על ידי שיצאו ישראל משביעית לשמינית שלא לשכח את המעשרות.⁵

במוצאי השמיטה מתחילים בסבב שנות מעשר חדשות, לאחר שעברה שנה שלמה בה לא עסקו בגידולים חקלאיים, והפירות היו הפקר ונפטרו מתרומות ומעשרות, ויש צורך להזכיר לכל הקהל את חובת המעשרות וההלכות הקשורות אליהם. רש"י (סוטה מא ע"א ד"ה שמע) הסביר:

ומשמיע לרבים "עשר תעשר" "כי תכלה לעשר", מפני שהוא זמן אסיף ומתנות עניים והפרשת תרומות ומעשרות.

מכאן, שגם במעמד הקהל, המתקיים אחת לשבע שנים בחג הסוכות, הוזכרו ענייני הפרשת המעשרות כמרכיב מרכזי, באמצעות קריאת הפרשיות העוסקות בהם.

ג. השיר של הלווים במקדש בסוכות

בכל יום היו הלווים אומרים שיר על הדוכן בעת הקרבת קרבן התמיד. מה היו אומרים בימי חול המועד סוכות? כך נאמר בגמרא (סוכה נה ע"א):

תניא: בחולו של מועד, בראשון מה היו אומרים? "הבו לה' בני אליהם"

5. בספר כפתור ופרח פרק כה גרס בירושלמי: "על ידי שיצאו ישראל משביעית לשמינית שלא לשכח תורת מעשר".

(תהלים כט), בשני מה היו אומרים? "ולרשע אמר אלהים" (תהלים נ), בשלישי מה היו אומרים? "מי יקום לי עם מרעים" (תהלים צד), ברביעי מה היו אומרים? "בינו בוערים בעם" (תהלים צד), בחמישי מה היו אומרים? "הסירותי מסבל שכמו" (תהלים פא), בששי מה היו אומרים? "ימוטו כל מוסדי ארץ" (תהלים פב). ואם חל שבת באחד מהם – "ימוטו" ידחה.

רש"י (סוכה מז ע"א ד"ה שיר), הזכיר את השירים שהלויים היו אומרים בסוכות:

שיר של חג מפורש בהחליל (לקמן סוכה נה, א): 'בינו בוערים בעם' כו' 'הבו לה' – כולן רמוזים על עסקי מתנות עניים, מפני שזמן אסיפה הוא, ועת ליתן לקט שכחה ופאה ומעשרות, שישמעו מפרישים ויפרישו בעין יפה.

ואכן בסוגיה העוסקת בשיר הלויים בסוכות, פירט רש"י (סוכה נה ע"א ד"ה מי) על השיר הנאמר ביום הרביעי:

ולמחר "בינו בוערים בעם" – מפני שעכשיו זמן מתנות עניים, שהוא זמן אסיף, זמן לקט שכחה ופאה, ומעשר עני, וכשמגיעין ימים האחרונים, שהן קרובים לפרוש ולשוב לבתיהם קורין לפניו, להוכיחם שיעשורו כראוי, ואף על פי שהמעשרות בצנעה, ולא יאמרו: מי רואנו ומי יודענו, לכך אומר "בינו בוערים בעם", שאומרים בלבם: מי יגיד מעשינו "הנוטע און הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט היוסר גויים הלא יוכיח" עד "מי יקום לי".

וכך גם בשיר של היום הששי:

ימוטו כל מוסדי ארץ – במזמור "אלהים נצב בעדת אל", ואומרים כל המזמור על שם שכתוב בו "עני ורש הצדיקו" – אלו מעשרות, שכך הוא נדרש בחולין: צדק משלך ותן לו (בפרק הזרוע קלד ע"א), "לא ידעו ולא יבינו" ומי שאינו נותן לבו להבין לכך "בחשכה יתהלכו" – זו מיתה, כדתנן (אבות פ"ה מ"ט): "בארבעה פרקים הַדְּבָר מתרבה... במוצאי החג שבכל שנה מפני גזל מתנות עניים" וגורם קללה לעולם ורעבון שימוטו כל אפסי ארץ.

לפי רש"י השיר של הלויים בסוכות מכוון אף הוא למטרה זו – לקרוא ולעורר לנתינת מתנות עניים בתקופת חג האסיף.

ד. קריאת התורה בימים האחרונים של שלושת הרגלים

בגמרא (מגילה לא ע"א) נאמר:

יום טוב האחרון של פסח קורין "ויהי בשלח" (שמות יג, יז), ומפטירין:

"וידבר דוד" (שמואל ב כב, לא). ולמחר: "כל הבכור" (דברים טו, יט), ומפטירין: "עוד היום" (ישעיהו י, לב).
 ...בעצרת: "שבעה שבועות" (דברים טז, ט), ומפטירין בחבקוק (חבקוק ג, א).
 אחרים אומרים: "בחדש השלישי" (שמות יט, א), ומפטירין במרכבה (יחזקאל א, א). והאידינא דאיכא תרי יומי – עבדינן כתרוייהו, ואיפכא.
 ...יום טוב האחרון [=של סוכות] קורין "כל הבכור" – מצות וחוקים ובכור, ומפטירין "ויהי ככלות שלמה" (מלכים א ח, נד). למחר קורין "וזאת הברכה" (דברים לג, א), ומפטירין: "ויעמד שלמה" (מלכים א ח, כב).

1. יום טוב אחרון של פסח ושל שבועות

המכנה המשותף ליום טוב שני באחרון של פסח (בחו"ל) וליום טוב ראשון בשמיני עצרת בסוכות (בחו"ל), הוא קריאת "כל הבכור" (דברים טו, יט-טז, יז). גם ביחס לשבועות מופיע בגאונים שביום טוב שני שלו קוראים בפרשייה זו: "בעצרת 'בחדש השלישי', וביום שני 'כל הבכור'".⁶

קריאה זו לא נהוגה בארץ ישראל כלל מאחר ואין מקיימים יום טוב שני לא בפסח ולא בשבועות ולא בסוכות. שמיני עצרת מאוחד עם שמחת תורה שקוראים בו את פרשת "וזאת הברכה".

בשבועות, כמו בכל יום טוב, מעלים חמישה קרואים (מגילה כג ע"א). הראשונים חידשו שאם יום טוב שני של שבועות חל בשבת, לא רק שקוראים "כל הבכור", אלא שגם מתחילים בפסוקים הקודמים מ"עשר תעשר" (דברים יד, כב), וזאת כדי לאפשר העלאתם של שבעה קרואים.⁷ אמנם בספר שבולי הלקט (סדר עצרת סימן רלט) כתב אחרת:

יו"ט שני קורין "כל הבכור" עד סוף הפרשה. ואם הוא שבת מתחילין "כי ימכר" (דברים טו, יב), לפי שצריך להרבות בקרואין.

לא הכול הסכימו לשינויים אלו, ולדעתם גם אם חל יום טוב שני של שבועות בשבת קוראים מ"כל הבכור".⁸

6. שאילתות דרב אחאי פרשת וישלח שאילתא כו; סדר רב עמרם גאון, חג השבועות.
 7. מחזור ויטרי סימנים שיב, שפד; ספר אור זרוע ח"ב סימן שצא; ספר המנהגים (טירנא) חג השבועות; הרב דוד אבודרהם, ספר אבודרהם סדר תפלות השבועות ד"ה יום שני.
 8. כמו הגאונים (לעיל הע' 6); ספר האורה חלק א' [עה] סדר פרשיות של שבועות; הרמב"ם בהל' תפילה יג, ט; טור ושו"ע אורח חיים סימן תצד, ב (על אף שביחס לאחרון של פסח וסוכות כתב [סימנים תצ, תרסח] שכן קוראים מ"עשר תעשר"), והמגן אברהם שם ס"ק א כתב שאם חל בשבת קורא מ"עשר תעשר".

גם ביחס לפסח יש מהראשונים שכתבו שאם יום טוב שני של אחרון של פסח חל בשבת, מתחילים לקרוא מ"עשר תעשר"⁹ בעוד שאחרים כתבו שבכל מקרה מתחילים לקרוא ב"כל הבכור"¹⁰.
מכל מקום, נראה שהסוברים שיש להתחיל לקרוא ביום טוב שני של שבועות ושל אחרון של פסח מהפסוקים של "עשר תעשר" סוברים שיש לעשות כן מסיבה טכנית – כדי להגדיל את מספר הפסוקים הנקראים כך שיהיה אפשר להעלות לתורה שבעה קרואים.

2. שמיני עצרת

דבר הקריאה של שמיני עצרת, ר' יצחק אבן גיאת כתב בשם רב האי גאון כך:

יש שקורין "כי המצוה הזאת" (דברים ל, יא), ועדיין קוראים אותו בארץ ישראל בירושלים. ויש שקוראים ברכות שב"אם בחוקותי" (ויקרא כו, ג), ויש שקורין "כל הבכור", ואנו קורין "כל הבכור"¹¹.

עם זאת, רש"י במגילה (שם) כותב אחרת:

קורין כל הבכור – אלא שמתחילין עשר תעשר לפי שיש באותה פרשה מצות וחוקים הרבה הנהוגות בחג באותו זמן, שהוא זמן אסיף, ועת שהעניים צריכין לאסוף מאכל לביתם. ועוד יש באותה פרשה מצות מעשר עני, ומצות נתון נתון, ופתוח תפתח, והענק תעניק לעבד עברי, ושילוח חפשי, והעבט תעביטנו.¹²

מדברי רש"י הללו מובן שהנהגה זו תקפה בין אם יום טוב שני של שמיני עצרת חל ביום חול או בשבת. לדברי רש"י הטעם לתוספת הפסוקים הוא ערכי-חינוכי,

9. סידור רש"י סימן תמג; ספר כלבו סימן כ; ספר המנהגים (טירנא) חג הפסח ד"ה ביום ח'; טור ולבוש אורח חיים סימן תצ.

10. ספר העיטור – עשרת הדיברות הלכות מצה ומרור דף קלו עמוד ב; רמב"ם הל' תפילה יג, ח.
11. ר' יצחק אבן גיאת, שערי שמחה, א, עמ' קיז (מובא באוצר הגאונים למגילה לא ע"א עמ' 62). דברי רב האי הובאו בספר האשכול (אלבק) הלכות קריאת התורה דף סו עמוד ב, ואף בעל האשכול סבר כך. ראשונים נוספים סברו שיש לקרוא מ"כל הבכור": רמב"ם הל' תפילה יג, יב; ספר שבולי הלקט סדר חג הסוכות סימן שעב. הראב"ה (מסכת מגילה סימן תקצה) טען שלפנינו מחלוקת בבלי וירושלמי. לדעת הירושלמי קוראים מ"כל הבכור" ולדעת הבבלי "מצות וחוקים ובכור". על כך הוא העיר: "ופליאה היא שאנו מניחין הבבלי וסומכין על הירושלמי".

12. הרב צבי יהודה קוק, גליון הש"ס למגילה שם (סוף בירור הלכה עמ' ט) הסביר מדוע רש"י לא מנה את סדר המצוות לפי סדר המקראות.

ולא טכני. ימי סוכות חלים בזמן האסיף, ובפסוקים הללו כתובים מצוות הקשורות למתנות עניים בפרט וליחסים שבין אדם לחברו בכלל. יושם לב שבגמרא שם נאמר שביום טוב אחרון של סוכות "קורין כל הבכור מצות וחוקים ובכור" ובשל כך כתב רש"י: "מתחילין עשר תעשר לפי שיש באותה פרשה **מצות וחוקים הרבה הנהוגות בחג באותו זמן**".¹³ כך הסביר גם במחזור ויטרי סימן שפד:

ובפרשת היום "עשר תעשר" היא בין שחל להיות בשבת בין בימי השבוע. שכך שנינו בשמיני עצרת "מצות וחוקים ובכור" ומחמת מצות הענקה, דכי קאי בפסח ביום טוב האחרון קרי ליה תנא "כל הבכור" בהדיא. שמע מינה דחג דזמן אסיפא היא ורישא דשתא לחינוך שמיטין ויובלות הזקיקו רבותינו להוסיף על "כל הבכור" "עשר תעשר" להכריז על המעשרות וחוקי שמיטות ולצוות הענקת עבד ופתיחת יד לאביונים. היינו דקתני "מצות וחוקים ובכור".

והוסיף שגם הפייטנים חיברו פיוט מיוחד לשמיני עצרת הנוגע לפרשייה זו, ולבסוף הוא חזר ופירט את טעם הקריאה מ"עשר תעשר", וציין שיש שחלקו על כך ואמרו "שאינ צריך להתחיל אלא ב'כל הבכור' אך אין ממש בדבריהם". הוא גם הביא את פירוש רבנו תם הדומה לדברי רש"י:

ור"ת פירש: לכך מתחילין מ"עשר תעשר", לפי שיש באותה פרשה מצות וחוקים הרבה שנוהגות באותו זמן שהוא זמן האסיף ועת שהעניים צריכין לאסוף מאכל ביתם ויש באותה פרשה מצות מעשר עני, ומצות נתן תתן, פתח תפתח, הענק תעניק, העבט תעביטנו. ומוציאין שתי תורות וקורין ה' בפרשת "עשר תעשר", ואם שבת הוא קורין בה ז'. והמפטיר קורא בפנחס "ביום השמיני עצרת" (במדבר כט, לה-לט), וקורין בנביא "ויהי ככלות שלמה" (מלכים א, ח, נד) עד "וכפיו פרושות השמים", מתוך האמור בו "ביום השמיני שלח את העם" (שם סו).¹⁴

כלומר, לדברי מחזור ויטרי בשמיני עצרת יש לקרוא תמיד מפרשת "עשר תעשר",

13. ראה את הסברו של הרב יעקב עמדין על דברי רש"י בשו"ת שאילת יעבץ, חלק ב סימנים קצח-קצט. אמנם יש נוסחאות בגמרא בהן לא כתוב "מצות וחוקים ובכור". כך למשל ציין הר"ן (במגילה יא ע"א ברי"ף). ראה עוד בדקדוקי סופרים מגילה לא ע"א.

14. המילים: "וכפיו פרושות השמים" הם סיומו של אותו הפסוק, ולא יתכן שקוראים פסוק אחד. נראה שכוונתו לומר שמתחילים מפסוק זה עד סוף הפרק בו נמצא הפסוק: "ביום השני שלח את העם".

בין בחול ובין בשבת. כשיטה זו של רש"י, כתבו עוד ראשונים.¹⁵ ראשונים אחרים הסכימו גם הם שיש לקרוא מ"עשר תעשר", אך רק אם שמיני עצרת חל בשבת, ונראה שנימוקם זהה לקריאת פרשייה זו בפסח ובשבועות. כך כתב בספר העיטור:

ביו"ט אחרון של חג קורין במצות חקים ובכורות. ויש מקומות שמתחילין "עשר תעשר" שהיא זמן אסיפה, ועוד טעם אמרו מפני מה מתחילין מפני שיש בו המצוה הזאת. ויש שקורין "כל הבכור". ומנהגינו "כל הבכור". ואין אנו קורין "עשר תעשר" אלא כשחל בשבת.¹⁶

מכל מקום, לשיטת רש"י וראשונים נוספים יש לקרוא בחו"ל בשמיני עצרת מ"עשר תעשר", וביום טוב שני (תשיעי של סוכות, שהוא שמחת תורה) יש לקרוא "וזאת הברכה". בארץ ישראל, בה עושים רק יום טוב אחד, קוראים "וזאת הברכה" בלבד. יוצא אם כן, שקריאת "עשר תעשר" נוהגת רק לבני חו"ל, שמצוות התלויות בארץ לא נוהגות אצלם, ולכאורה לא שייך אצלם ענייני זמן האסיף ונתינת מתנות עניים – ומה הטעם בזה? החיד"א בברכי יוסף (אורח חיים סימן תרסח, ב, בשו"ר ברכה) השיב על כך, שכשנהגו בארץ ישראל לסיים את התורה כל שלוש שנים קראו בארץ "כל הבכור", אך משנהגו לסיים את התורה בכל שנה, החלו לקרוא "וזאת הברכה".

סיכום

בחג הסוכות שבכל שנה היו מזכירים בקריאה ובשירה בבית המקדש את חובת הפרשת התרומת והמעשרות. בחג הסוכות שבמוצאי שמיטה היה המלך קורא בתורה פרשיות מחומש דברים, ובהם גם כן היה מזכיר ומעורר את החובה להפריש תרומות ומעשרות. בנוסף לזה, נהגו בקהילות ישראל שבחוץ לארץ (ולפנים גם בארץ ישראל) לקרוא בתורה בשמיני עצרת בפרשיות אלו, שיש בהן "מצות חוקים ובכורות" הקשורים לתקופה חקלאית זו ולמצוות התלויות בה.

15. ספר המחכים ד"ה סדר תפלת סכות (המתחיל סמוך להערה תקכז); ר"ן בחידושי למגילה לא ע"א; הטור באורח חיים תרסח ציין מנהג זה; ספר המנהגים (טירנא) שמיני עצרת; לבוש שם ס"ק ב; מגן אברהם שם ס"ק ד, ומ"ב שם ס"ק יב.

16. ספר העיטור – עשרת הדיברות הלכות הלל דף צה עמוד ב; הרשב"א והמאירי במגילה לא ע"א; ספר כלבו סימן כ ד"ה יום שמיני; אבודרהם עמ' רצט; מנהיג עמ' תיב; רבנו ירוחם – תולדות אדם וחיה נתיב ח חלק ה דף סא טור א; ספר האגור הלכות אתרוג סימן אלף ל; טור וש"ע אורח חיים סימן תרסח, ב; הגהות מימוניות על רמב"ם הל' תפילה יג, יב; כף החיים שם ס"ק כה. אמנם יש מקומות בחו"ל בהם נהגו גם בשמיני עצרת לקרוא וזאת הברכה. ראה: שו"ת מבי"ט ח"ב סימן קכט.